De Toorts

Herfst-Winter

IVN Zuid-Kennemerland
Nummer 129
November 2026

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. Leden en donateurs ontvangen drie keer per jaar De Toorts. Daarnaast ontvangen de leden het kwartaalblad 'Mens en Natuur' van IVN Nederland.

IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20 duizend ervaren vrijwilligers zetten zich actief in voor educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn; er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.
Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen, maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15.
Meer informatie vindt u op onze website:
https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/over-ons-zuid-kennemerland/

Bestuur

Femke de Vries (voorzitter): ivnzk.bestuur@gmail.com
Lavinia Warnars (secretaris): ivnzk.secretariaat@gmail.com
Peter Blondel (penningmeester a.i. en ledenadministratie):
ivnzk.penningmeester@gmail.com
Martin Ettema (algemeen bestuurslid)
Ronald Lieffering (algemeen bestuurslid)

Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Klachtenregeling

Landelijke IVN klachtenregeling Jan Saveur en Petra Bürmann, m.saveur@planet.nl

Overwinteren in de neus van J.P. Thijsse
Foto: Cisca Klarenberg

Damhert Amsterdamse Waterleidingduinen
Foto: Ikiena van der Sluis

OVER DE COVERFOTO

Deze foto is gemaakt tijdens een wandeling op een koude maar heldere dag in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). Ik kom daar graag, zeker voor een wandeling die start bij ingang De Zilk of ingang Zandvoortselaan. Vanuit deze ingangen leent het landschap zich goed om buiten de gebaande paden te wandelen, ook wel struinen genoemd.
Het duinlandschap in de AWD is een prachtig ruig en weids gebied, maar aan de andere kant is het voor een deel ook aangelegd met rechte waterbekkens. Deze combinatie maakt het landschap voor mij bijzonder: natuur versus cultuur.

Ik kom er bij voorkeur aan het einde van de dag, dan is het wat rustiger en door de lage stand van de zon kun je mooie foto's nemen. Zoals van deze boom. Door de ondergaande zon en het feit dat de boom vrij staat, komt het grillige lijnenspel van de stam en de takken mooi naar voren.

Tekst en foto:
Ikiena van der Sluis

In dit nummer

Over de coverfoto	2
Over De Toorts	2
Redactioneel	3
Jubileum	3
Bericht penningmeester	3
Van het bestuur	4
Onverwachte ontmoeting	4
Straatje Om	5
Werkgroep aan het woord	6
Natuurboek Lies Visschedijk	7
Een haas in huis	7
Mijn favoriete plek	8
Winterbloeiers	9
Poppenwiegjes	10
Burgerwetenschap	10/11
Hoe overwinteren slakken	11
Natuurbruggen	12
Aardsterren	13
Notenkrakers in het land	14
Excursies en activiteiten	15
Werkgroepen	15
Colofon	15
Paddenstoelendag	16

VAN DE REDACTIE

Weet je hoe aardsterren eruitzien? Weet je wat poppenwiegjes zijn? En heb je wel eens gehoord over burgerwetenschap en wat daarmee onderzocht wordt? Wist je dat er veel hazelwormen schuilen onder een tapijt tegel in Duin en Kruidberg en weet jij hoe die worden gemonitord? Je leest het allemaal in deze herfst-winter-Toorts van 2026.

We kijken terug op een mooie zomer en herfst in Zuid-Kennemerland. Maar we kijken ook vooruit naar de winter met alle veranderingen in de natuur. Opnieuw is er in deze De Toorts veel plaats voor verwondering, educatieve artikelen en verrassende overdenkingen. Dankzij de inzet van alle schrijvers uit onze club, maar ook mensen die bereid zijn hun mooie foto's te delen en niet te vergeten de trouwe inzet van de Toorts-bezorgers, kunnen wij, leden van IVN-Zuid Kennemerland, genieten van alle artikelen en foto's.

Duindoorn bij Meerwijkplas
Foto: Ina Kwakernaak

In de kranten en sociale media van oktober heeft IVN-ZK de onverwachte verschijning van de notenkraker in de duinen gepubliceerd. Maar in deze Toorts wordt wat dieper ingegaan op deze zeldzame vogel. Het vertrouwde "Straatje om" is er natuurlijk weer, net als "Mijn favoriete plekje". En we besteden aandacht aan twee boeken: één redacteur ervoer bij het lezen van het boek een dilemma in haar eigen natuurbeleving en de ander vertelt dat ze het boek een paar keer opnieuw heeft gelezen omdat ze het zo mooi vond. Ook in de winter zijn er bloeiende planten, zij krijgen extra aandacht. En hoe gaat het met onze natuurbruggen?

Groenendaal in de sneeuw
Foto: Hans Smits

De werkgroep die aan het woord komt, is de Amfibien, Vissen en Reptielen werkgroep uit Velsen, met aandacht voor het onderzoek naar Hazelwormen. Natuurlijk is de achterpagina besteed aan een fotocollage, dit keer van de succesvolle Paddenstoelendag. Kortom, weer veel moois om te lezen en te leren in deze De Toorts.

Namens de redactie,
Jany van Dijk

Redactieuiltjes
(Oehoe)

BERICHT VAN DE PENNINGMEESTER

CONTRIBUTIEVERHOGING 2027

In de Landelijke Raad van 12 april 2025 is de nieuwe adviescontributie vastgesteld die op 1 januari 2027 in werking zal treden.

Deze verhoging is in de ALV van IVN Zuid-Kennemerland op 24 maart 2026 goedgekeurd en overgenomen.

De contributie gaat van € 25,- naar € 28,50 per lid per jaar.

JUBILEUM

Ze schrijft en redigeert al 25 jaar voor De Toorts en dat mag gevierd worden.

Op 3 november 2026 verraste de redactie Marisca met een boek om te vieren dat zij al die jaren haar bijdrage leverde voor ons clubblad.

"Ik doe het nog steeds met veel plezier", zegt ze. "Het beschrijven van mijn verwondering voor de natuur dichtbij huis, vind ik fijn om te doen."

En ze doet dat goed, want de lezers ervaren haar stukjes altijd als verrijkend. Dank je wel, Marisca, we hopen dat je nog lang bij de redactie wilt blijven!

VAN HET BESTUUR

Terwijl ik dit schrijf zit ik in Athene. Ik ben op rondreis met de trein door Zuidoost-Europa en zie langs het spoor de mooiste landschappen aan me voorbijtrekken. En in die verschillende landschappen spot ik veel dieren: roofvogels boven de velden, hertjes hoppen over het veld, kuddes schapen, geiten en koeien, hollende varkens met biggetjes en zelfs een struisvogelboerderij. De vele zwaluwen die in Thessaloniki door de lucht schieten en kwetteren vallen me op. De flora en fauna trekken mijn aandacht. Elke dag valt me wel iets op aan de natuur en leer ik iets nieuws.

Door mijn reis mis ik ook een aantal activiteiten, zoals de Paddenstoelendag en de gidsenavond. Gelukkig hebben we een actief en divers bestuur dat de honneurs op verschillende manieren kan waarnemen. Net als verschillende soorten planten en dieren in de natuur: we vullen elkaar aan, delen onze inspiratie en houden verbinding met onze leden, gidsen en werkgroepen. Precies daarom ben ik voorzitter van IVN Zuid-Kennemerland.

Thessaloniki Foto: Femke de Vries

Het voelt voor mij nog niet zo, met temperaturen rond de 25 graden hier, maar als deze Toorts bij jullie op de mat ligt is de winter alweer in aantocht. Ook in dat seizoen is er genoeg te doen: ga dik aangekleed de natuur in, verdiep je in een natuur-onderwerp tijdens een van de lezingen die we samen met het Verhalenhuis Haarlem organiseren of luister naar een aflevering van de podcast Tierelier.

Want de natuur blijft je verrassen, ook in Zuid-Kennemerland!

Namens het gehele bestuur,
Femke de Vries

ONVERWACHTE ONTMOETING

Woensdag 26 augustus. Gelukkig heeft het alweer een dikke week flink geregend na de gortdroge zomer. Maar vandaag is het weer warm en droog. Thuisgekomen van werk, beetje moe, lig ik in onze hangmat in de tuin naar boven te staren.
We wonen in Spaarndam, aan het Spaarne. Of eigenlijk aan het einde van het Spaarne. Daar waar al de blauwalg zich ophoopt. Dikke plakkaten groen drijven op het water. Ook na de regen nog.
Vanuit de hangmat zie ik de eerste zwanen overvliegen in hun trek naar het zuiden. Ik hoor zoals iedere dag het gekrijs van kokmeeuwen, de roep van onze huismeerkoet en het voortdurende gesnater van een soepeend, die al enkele weken danig in de war lijkt te zijn.

En ineens zie ik daar echt iets groots vliegen hoog in de lucht. Nee, het is geen vliegtuig. Ik zie een hele grote vogel, met een trage, brede vleugelslag en lange vingers. Dat kan niet anders dan een zeearend zijn! Hier in Spaarndam. Vanuit mijn hangmat. Ik blijf liggen, want voordat ik de kijker heb gepakt is ‘ie waarschijnlijk weer weg. En inderdaad na een paar sierlijke, trage rondjes boven mijn hoofd te hebben gevlogen, verdwijnt ‘ie langzaam uit mijn beeld.

Tekst: Simone Leensen
Foto: Jan Dreteler

Heb je ook wel eens zo'n onverwachte ontmoeting gehad? Stuur dan je verhaal (maximaal 50 woorden) en het liefst met een foto van de ontmoeting erbij naar de redatie via ivnzk.toorts@gemail.com.

Wat is er heerlijker dan een straatje om te gaan in zacht herfstlicht? Ik ga weer eens wandelen in park Meermond in Heemstede. Direct als ik mijn fiets heb weggezet vallen de grote ogen in de grauwe abeel me op. Prachtig, die dikke stam met van onderen houtige plooien en bijna zonder wit. Naar boven toe lenticellen als ouderwetse wybertjes en nog hoger gaan ze over in smalle, horizontale, bruine streepjes, die opvallen tegen de wit-beige stam. Daarboven vertakken de dikke takken zich weer en weer.

Op de bodem naast het pad vers groen van fluitenkruid en andere plantjes waarvan ik de naam helaas niet meer weet. Ja, gras, paardenbloem, zevenblad, die herken ik wel. Daartussen ligt mooi gekleurd herfstblad. Op het pad zie ik bolsters van de tamme kastanje waar nog een kastanje in zit, maar de boom zelf zie ik zo gauw hier niet.

Bolster tamme kastanje

Het is windstil en de rozenbottels koesteren zich in de herfstzon. Ik dacht even dat daar een boom vol bruine, kleine blaadjes stond, maar het zijn de vruchten van de esdoorn die helemaal verdroogd zijn. Ik geloof niet dat ik ze ooit zo droog heb gezien.

Aan de overkant bloeit een witte smeerwortel en een hommel duikt erin. Even verder heeft een paardenbloem zich een stuk bodem toegeëigend door zijn bladeren plat op de grond te spreiden, een enorme rozet. Die laat duidelijk merken: dit is mijn plek.

Dan steken er achter elkaar drie paddenstoelen uit de grond, die zich nog verder moeten strekken en ontplooien. Binnenkort weer eens langs gaan en kijken hoe het er dan mee staat.

Altijd sta ik even stil als ik korstmossen op takken of stammen zie. Ik blijf het kleine wonderplaatjes vinden.

Kardinaalsmuts

Gelukkig kijk ik ook geregeld omhoog, anders zou ik die prachtige, kleurige kardinaalsmutsvruchten hebben gemist.

En dan weet ik niet wat ik zie. Ik dacht dat er twee witte voetballen lagen, maar het zijn twee reuzenbovisten. Duidelijk zie ik er vraatsporen op. Naaktslakken, muizen, eekhoorns? Helaas kan ik niet dichterbij komen om het van dichtbij te bekijken.

Verderop grote brokken witte paddenstoel alsof iemand de boel heeft omgeploegd. Ik zie dat sommige stukken paddenstoel verteerd worden door andere schimmels. De natuur laat echt niets verloren gaan aan eetbaar materiaal.

Schimmel op schimmel

Af en toe hoor ik wat vogelgeluiden en het is jammer dat het me nooit is gelukt vogels te herkennen aan hun zang. Maar ik geniet er evengoed van.

Tussen het oudbruin in de berm kleurt de paarse dovenetel roze-lila.
Dan zie ik als oude, bruine, leren lappen het verdorde blad van het groot hoefblad hangen. Het ziet er bijna griezelig uit.

Ik loop terug naar mijn beginpunt en streel nog even de pluim van het riet en zie daar dan een piepklein slakje in. Zo zie je maar, zij die langzaam lopen zien veel meer.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

Verdord groot hoefbladblad

WERKGROEP AAN HET WOORD

HAZELWORMEN MONITOREN IN DUIN EN KRUIDBERG

Hazelwormen zijn pootloze hagedissen, die vaak voor slangen worden aangezien. Ze eten voornamelijk slakken, regenwormen, insecten en spinnen. Vrijwilligers van de Amfibieën, Vissen en Reptielen Werkgroep Velsen zijn in mei 2021 begonnen met de monitoring van hazelwormen in Nationaal Park Zuid-Kennemerland, via de door Ravon bepaalde A-route en de B-route, in Duin en Kruidberg op het terrein van Natuurmonumenten.

De hazelwormpopulatie op deze trajecten was al eerder in kaart gebracht tussen 2010 en 2013. Aan de hand van screenshots van de trajecten, aangeleverd door RAVON, werden er tien tapijttegels (50x50 cm) op de A-route en twintig op de B-route neergelegd. Daarbij is gezocht wat de beste plek zou kunnen zijn in het heuvelachtige terrein met verschillende hoogtes, verschillende vegetatie en daardoor verschillende microklimaten.
Hazelwormen leiden een verborgen leven en laten zich moeilijk zien. Ze leven veelal ondergronds in holen, onder bladeren, stenen of boomstammen. Het zijn koudbloedige dieren die bijvoorbeeld reptielenplaten of tapijttegels kunnen gebruiken om zich onder te verschuilen of om op te warmen.
De kleur van hazelwormen is variabel, variërend van grijs tot bruin en zelfs goudkleurig of grijsblauw, afhankelijk van het individu, leeftijd en geslacht. Vrouwtjes zijn vaak bruin en kunnen een donkere lengtestreep over de rug hebben, terwijl mannetjes soms blauwachtige vlekken krijgen. Juveniele exemplaren zijn meestal goud- of zilverachtig met donkere flanken en een rugstreep.

Tapijttegel in gebruik als reptielenplaat

Verstrengelde hazelwormen

Vacature coördinator

Voor de paddenwerkgroep Velsen, onderdeel van de werkgroep Amfibien, Vissen en Reptielen, zijn we op zoek naar een coördinator.

Kijk voor meer informatie op:

https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/werken-bij-ivn/vacatures/coordinator-paddenwerkgroep-velsen/

Werkwijze
Iedere ronde wordt in beginsel met twee of drie personen gedaan. Eén persoon tilt de tapijttegel op, de tweede maakt direct een foto als ze hazelwormen aantreffen. We proberen de gegevens ter plekke in de NEM Reptielen app te zetten, maar dat lukt niet altijd vanwege slecht bereik in het duingebied. We houden daarom ook een papieren administratie bij zodat we ook achteraf de data in kunnen voeren op de RAVON website. We tellen het aantal en proberen ze in te delen naar geslacht en leeftijd. Aan de hand van de gemaakte foto's kunnen we eventueel achteraf controleren of we correct hebben geteld in het veld. Bij de start van het seizoen worden voornamelijk mannen geteld. Vrouwen zijn in groten getale aanwezig in de maanden juni, juli en augustus en juvenielen verschijnen vanaf half september.

Resultaten van de tellingen
Het beginjaar 2021 was een experimenteel jaar met veel telrondes. Toch is het aantal per telling niet significant anders dan andere jaren. De jaren 2022 en 2023 lijken wat lager uit te komen: door de langdurige warme en droge periodes worden door de hazelwormen andere plekken gezocht om te vertoeven dan onder de tapijttegels.

	periode			A-route						
jaar	van	tot	aantal bezoeken	vrouw	man	subadult	juveniel	adult onbekend	totaal	aantal per bezoek
2021	25-5-2021	29-10-2021	27	129	29	97	6	10	271	10
2022	24-3-2022	29-9-2022	12	56	12	28	0	4	150	13
2023	23-3-2023	5-10-2023	15	52	33	35	6	2	128	9
2024	14-3-2024	25-10-2024	20	222	31	50	10	32	345	17
2025	7-3-2025	29-9-2025	14	171	40	24	1	69	305	22
	periode			B-route						
jaar	van	tot	aantal bezoeken	vrouw	man	subadult	juveniel	adult onbekend	totaal	aantal per bezoek
2021	25-5-2021	29-10-2021	27	148	43	148	6	11	356	13
2022	24-3-2022	29-9-2022	12	57	6	25	2	4	94	8
2023	23-3-2023	5-10-2023	15	38	34	24	4	1	101	7
2024	14-3-2024	25-10-2024	20	171	53	48	25	15	312	16
2025	7-3-2025	29-9-2025	14	105	40	79	5	27	256	18

Jaaroverzicht 2021-2025

De jaren 2024 en 2025 waren duidelijk vochtiger en gematigder van temperatuur met mogelijk daardoor ook wat hogere aantallen onder de tegels. Ook blijkt uit het onderzoek dat het natte duinterrein geen invloed heeft gehad op het aantal aangetroffen hazelwormen.

Tekst: John de Jonge en Elly Stolwijk
Foto's: Elly Stolwijk

NATUURBOEKJE VAN LIES VISSCHEDIJK

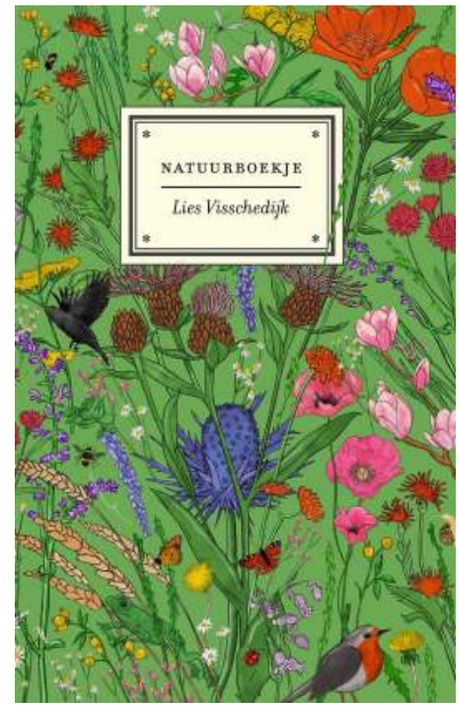

Al wekenlang las ik voor het slapengaan er drie hoofdstukken uit. Toen het uit was begon ik weer van voren af aan in het heerlijke 'Natuurboekje' van Lies Visschedijk.

Neem nu wat ze schrijft over de plataan: 'Het ziet er een beetje uit alsof de plataan psoriasis heeft. Prachtige psoriasis. Grijsgroen, legergroen, donkergroen, geelgroen, bruingroen. Allemaal naast elkaar.'
Over de nachtegaal: '… en hij heeft ook nog eens de bescheiden kleur van een bos droogbloemen. … Ik weet niet waar de nachtegaal over zingt. Of toch wel: hij zingt over alles. Als je verliefd bent zingt hij over de liefde, als je verdrietig bent zingt hij over verdriet, als je moet vertrekken zingt hij over heimwee.'

Over de steenuil: 'Een norse tennisbal met ogen op een hoge uitkijkpost'.

Over de hooiwagen: 'Het lijkt wel of de hooiwagen in zijn eigen gymnastiektoestel hangt. Hoog boven zijn poten hangt dat ronde lijfje. Wat moet dat heerlijk zijn om overal boven te staan en te hangen. Een wonder van design.'

Na het lezen van nog veel meer bijzondere kijkjes op flora en fauna kijk en luister ik met nog meer interesse naar alles wat om mij heen te zien en te horen is. Lies Visschedijk vertelt dingen die we soms al weten, maar haar bijzondere kijk laat me toch weer anders naar het bekende kijken. Ze roept verwondering op.

Tekst: Marisca van der Eem

EEN HAAS IN HUIS

Laatst las ik het boek 'Een haas in huis' van de Britse schrijfster Chloe Dalton. Het is een waargebeurd verhaal.

Tijdens een wandeling bij haar in de buurt vindt ze een pasgeboren wild haasje. Het beestje lijkt verlaten door de moeder. In eerste instantie hoopt ze, dat de moeder het toch weer op zal komen halen. Maar het zit haar niet lekker en ze gaat later toch nog even kijken. De situatie is nog exact hetzelfde.

Ze heeft nu een dilemma: "Wat doe ik hiermee? Moet ik de natuur gewoon zijn gang laten gaan, waardoor het haasje waarschijnlijk opgegeten wordt door een vos of roofvogel? Of neem ik het diertje mee naar huis?" Ze neemt het mee naar huis en verzorgt haar de komende weken. In het boek beschrijft ze de bijzondere band die tussen haar en het diertje ontstaat. Het boek is een aanrader om te lezen!

Het deed mij denken aan eerdere gebeurtenis, waarbij ik in een bijna vergelijkbare situatie was. Tijdens een wandeling in de duinen trapte ik bijna op een pasgeboren hertje, het lag beschut achter een flinke graspol. Het was bijna twee vuistdikten groot en lag hevig te trillen. Geen moeder te zien in de buurt. Zo'n kwetsbaar beestje.
Het riep vertedering op, maar ook de vraag wat te doen. Ik heb het hertje niet, zoals de schrijfster, mee naar huis genomen en ook niet aangeraakt.

Maar het hield me wel bezig. Toch maar even gemeld bij het AWD Bezoekerscentrum. Daar kreeg ik te horen, dat dit de juiste beslissing was. De moeder zoekt haar jong bijna altijd weer op. De graspol kan ook bescherming zijn.

Dit bracht mij bij de volgende gedachte: "Kunnen wij mensen de natuur de natuur laten, met alle prachtige maar ook hartverscheurende gebeurtenissen?
Wij mogen niet ingrijpen om alles naar onze hand te zetten en dat voelt soms als een groot dilemma".

Tekst: Meins van de Wal
Foto: Hans Smits

Op een mooie nazomerdag zijn Cisca en Hans bij Ok Overbeek langsgegaan om met hem te praten over zijn favoriete plekken in onze regio. Terwijl we genieten van de vogelgeluiden die door de openslaande deuren de kamer vullen, voorziet Ok ons van koffie en thee met wat lekkers erbij.

Op de vraag wat hij als favoriet plekje zou benoemen hoeft Ok niet lang na te denken: “Dat is het bankje van Joost Laceulle dat bij de Zanderij in Middenduin staat. Joost was een bevriend en te vroeg overleden antroposofisch arts die hier vlakbij woonde. Vooral in het voorjaar ga ik graag op dat bankje zitten om dan een tijdje te genieten van de bedwelmende geur van de bloeiende Vogelkers die daar staat en van de nachtegalen en zwartkopjes die zich daar goed laten horen. Bij goed weer kan je in de ochtend mooie foto’s maken van zandhagedissen die zich in de zon opwarmen. Soms, als je geluk hebt, zie je er tientallen zitten maar meestal is het maar een enkeling.

Het was vooral mijn oma die mijn inspiratie was. Zij wees me op al die natuurweetjes en heeft mij zo geënthousiasmeerd. Ik kwam als kind al graag in de duinen. Dan fietste ik met een vriendje vanuit Amsterdam naar de duinen om naar hagedissen te kijken. Die belangstelling zat er dus al erg vroeg in!

Ik heb jarenlang met veel plezier tellingen gedaan in zowel Nationaal Park Zuid-Kennemerland als in de Amsterdamse Waterleiding Duinen en niet te vergeten in Thijsse’s Hof. Dat waren lange dagen omdat ik meerdere telrondes aan elkaar knoopte. Om half acht ’s morgens van huis met de fiets, brood en water mee en ik kwam vaak pas tegen zeven uur ‘s avonds thuis.

Ok Overbeek
Foto: Hans Smits

Ik begon meestal bij ingang Zandvoortselaan van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Ik had een fietsvergunning en een hesje zodat ik herkenbaar was als vrijwilliger. Voor de hagedissentelling ging ik naar de Stokmansberg waar nu de natuurbrug is, dan reed ik door naar de Oranjekom want langs het Sprenkelkanaal is ook een hagedissen-telroute. Even een rustmoment en dan door richting het Eiland van Rolvers.

Bij verschillende plasjes op het eiland 'moesten' libellen geteld worden. Ook was er aan de zuidkant nog een te lopen vlindertelroute. Onderweg kon ik me dan regelmatig ergeren aan die ‘rare lui’ die bij voorbeeld op het Groot Zwarteveld dwars door de zonnedauw banjerden.

In de middag liep ik een route in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland om vlinders te tellen. Na afloop fietste ik dan weer via het Visserspad huiswaarts en liet me, nadat ik die lastige pukkel bij het Brouwerskolkje had bedwongen, thuis het dikverdiende biertje goed smaken. En dan moesten ook alle waarnemingen nog ingevoerd worden.

Eigenlijk heb ik het hele duingebied als mijn favoriete plek."

Tekst en foto's: Ok Overbeek

Zandhagedis

Blauwe keizerlibel

Duinparelmoervlinders

WINTERBLOEIERS

Terwijl een deel van het plantenleven in ons land zich heeft teruggetrokken onder de grond of in zichzelf om de winter door te komen in een soort slaapstand die weinig energie kost, zijn er ook dappere planten, struiken en bomen die gewoon in de winter bloeien. Je ziet de vindingrijkheid van de natuur: deze winterbloeiers met hun nectar en stuifmeel zijn van levensbelang voor de insecten die vroeg op zoek gaan naar voedsel. Sommige winterbloeiers zijn eigenlijk lente- of herfstbloeiers die door de zachte winters hun bloeiperiode zo oprekken dat ze ook (deels) in de winter bloeien.

Sneeuwklokjes

Maar waar ik altijd blij van word is als de eerste teer-ogende sneeuwklokjes en de stevige winterakoniet bovengronds komen. Niet alleen in de tuinen maar ook in de bosgebiedjes om mij heen. Ooit uit verre streken naar hier gehaald, nu horen ze er gewoon bij. Dat sneeuwklokje dat er zo teer uitziet maar wat een kracht zit erin. Ik las dat als je een bloemblaadje van het sneeuwklokje fijn wrijft, het niet wit blijkt te zijn maar doorschijnend als glas. Het zijn de luchtbellen in de bloemblaadjes die het zonlicht reflecteren en daardoor zien wij een witte kleur. Ik ga het eens uitproberen.

Van het vette geel van de winterakoniet, familie van de boterbloem en dotterbloem, naar de gaspeldoorn met zijn mooie gele vlinderbloemen. Het is een winterbloeier met fikse stekels die soms twee keer per jaar bloeit. Het is een taaie struik die houdt van voedselarme zandgronden. De bijen zijn blij met zijn bloemen en als ze de bloem aanraken wordt er stuifmeel op ze afgeschoten.

Gaspeldoorn

Wie ook vroeg bloeien zijn de hazelaar, de wilg en de els. Al vroeg, soms in januari al, hangen zij hun katjes, de mannelijke bloem, te wapperen en zij geven hun stuifmeel mee aan de wind. Dat gaat in grote hoeveelheden, hoe meer er wordt rondgestrooid, hoe meer kans op bevruchting. Die katjes zijn niet één bloem maar een verzameling van honderden bloempjes.
Ik herinner mij de eerste keer dat ik dat prachtige rode, piepkleine vrouwelijke bloempje van de hazelaar zag temidden van het wit van de sneeuw. Ik vond het magisch, een juweeltje.

Bloeiende wilg

Dat is het mooie van winterbloeiers: er is niet veel dat afleidt in de winter dus vallen zij extra op. Ik ga deze winter bewuster kijken naar bloeiend straatgras, klein kruiskruid, kropaar, Canadese fijnstraal, paardenbloem en nog veel meer. En ik ga foto's maken van dichtbij van de katjes die te bungelen hangen en wie weet vang ik een insect in de lens die voedsel aan het verzamelen is. Misschien zie ik ze in de gele bloemen van de winterjasmijn. Ook ooit vanuit ver, China, naar hier gekomen maar hij doorstaat de winter. Vriest het, dan staat de bloei even stil maar wordt het weer zachter dan gaat de bloei gewoon verder.
Dus laat die winter maar komen. Maar eerst nog genieten van de herfst!

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

Madeliefjes

Vogelmuur

Hazelaar bloempjes

POPPENWIEGJES

Eind juli ben ik op pad met mijn fotografie-groep naar de Oosterplas. We wandelen richting het water, langs een stukje van het fietspad waar boomstammen horizontaal zijn neergelegd ter afbakening. Op de afgevallen delen van de schors en op de boom ontdek ik een soort nestjes. Ronde figuren gemaakt van kleine stukjes materiaal.

Poppenwiegje

Ik heb geen idee wat het is maar omdat het zowel op de boom als op de schors zit, lijkt het op het product van een insect dat onder de schors is gekropen om eitjes te leggen. Door droogte en verval is de schors los gekomen en is het nest open komen te liggen. Samen met een andere deelneemster onderzoeken we het geheel en maken er meerdere foto's van. We delen onze vondst met de anderen en er worden allerlei ideeën geopperd.

Er werd via via aan frass gedacht, dat zijn uitwerpselen en voedselresten van kevers wanneer ze in het hout boren. Maar dit zijn geen poepjes, het zijn meer geknipte dennennaalden. Het ultieme antwoord kwam uiteindelijk van de KNNV-UH en werd nog even bij Roots geverifieerd.

Op de stam

Het antwoord
De nestjes heten poppenwiegjes; het is de verblijfplaats van larven, poppen en kevers. In dit geval van de grijze ribbelboktor. De larve leeft achter de dikke schors van dood naaldhout, verpopping vindt plaats in het najaar in een zogenaamde poppenwieg, een ovale kring van houtvezels.
De volwassen kevers overwinteren in de poppenwieg onder de schors en verschijnen in het voorjaar. De kevers zijn niet schadelijk omdat ze alleen in dood hout leven.

De grijze ribbelboktor begint zijn leven als het vrouwtje een eitje legt onder de schors van een dode den. Daaruit komt een witte larve, die onder de schors blijft en leeft van het dode hout dat niet rot mag zijn.
Na twee of drie jaar is de larve ongeveer drie centimeter lang en volgroeid. Hij maakt dan de poppenwieg van houtvezels die het beestje zorgvuldig uit de vloer van het poppenkamertje knaagt. Daarbij wordt de wand ook nog bekleed met houtschilvers of zaagsel, alsof het wiegje luchtdicht gemaakt moet worden.

In het er opvolgende najaar verpopt de larve, het wordt dan een witte pop die met de pootjes op de borst gevouwen, op de rug in de wieg ligt. De verpopping gaat snel, er komt geen cocon omheen en de kever is ook al herkenbaar.

Op afgevallen schors

Rond kop en borststuk wordt de pop donkerder, daarna wordt het een kever. Die kever draait zich om met de pootjes op het hout, maar blijft verder rustig in de poppewieg zitten wachten tot het ' buiten weer lente wordt. En dan werkt de kever zich naar buiten op zoek naar een partner om mee te paren, zodat er weer nieuwe eieren gelegd kunnen worden.

Tekst en foto's: Marli Huikeshoven

BURGERWETENSCHAP

Burgerwetenschap wordt steeds populairder. IVN Zuid-Kennemerland doet er ook aan mee. Maar wat is het eigenlijk en hoe wordt het binnen de natuur ingezet?

Citizen Science
Bij burgerwetenschap doen burgers en wetenschappers gezamenlijk wetenschappelijk onderzoek. Het kan zijn dat onderzoekers het initiatief nemen, maar het is ook mogelijk dat juist een groep burgers iets wil gaan onderzoeken. De burgers kunnen verschillende rollen vervullen, zoals bijvoorbeeld een onderzoeksvraag bedenken, zelf gegevens verzamelen of bepalen hoe onderzoeksresultaten geïnterpreteerd moeten worden.
In het Engels wordt burgerwetenschap "citizen science" genoemd, vaak zo in het Nederlands genoemd.
Het idee van deze vorm van wetenschap is dat het betere kennis oplevert. Niet-wetenschappers stellen vaak andere vragen dan wetenschappers en hebben lokale kennis. Ook vergroot het samenwerken tussen burgers en wetenschappers het onderlinge vertrouwen en begrip voor elkaar.
Een bekend voorbeeld van burgerwetenschap is dat mensen helpen om de luchtkwaliteit te meten.

Vervolg burgerwetenschap

Toepassingen in de natuur

Ook binnen natuuronderzoek wordt volop gebruik gemaakt van burgerwetenschap. Een bekend voorbeeld is de website waarneming.nl. Heel veel mensen voeren hun waarnemingen van planten, dieren en paddenstoelen op deze website in. Dit gebeurt ook via de app ObsIdentify. Als alleen wetenschappers dit zouden doen, zouden er lang niet zo veel gegevens verzameld kunnen worden. Bovendien worden mensen zo veel bewuster van wat er allemaal voorkomt in de natuur. Andere voorbeelden van burgerwetenschap in de natuur zijn het ringen van wilde vogels door vrijwilligers, het zoeken naar bodemdieren op de bodemdierendagen en het onderzoeken van vogelnestkasten. Ook wordt onderzocht wat kunstlicht doet met verschillende dieren, zoals nachtvlinders en vleermuizen. Grappige experimenten zijn het begraven van theezakjes of katoenen onderbroeken, om zo te testen hoe het met het bodemleven staat. De onderbroek moet twee maanden begraven blijven. Als je hem daarna weer opgraaft en hij is flink verteerd, dan zijn de bodemschimmels, bacteriën en andere opruimers goed bezig geweest. Als de onderbroek nog behoorlijk heel is, is het misschien niet zo goed gesteld met het bodemleven. Maar het kan ook te koud of te droog zijn geweest.

In Zuid-Kennemerland

In juni 2026 organiseerde IVN Zuid-Kennemerland een slootjesdag op het terrein van het biologische stadslandbouwbedrijf “Wij Telen Groente”. Enthousiast gingen kinderen en hun begeleiders aan de slag met schepnetten. Als een waterdiertje gevangen werd, werd het in een waterbak gestopt. Daarna was het de kunst om te bepalen wat voor dier het was. Hiervoor gebruikten ze onze zoekkaarten. Na determinatie kon de vondst ingevuld worden op een formulier. Het volgende werd onder andere gevangen: bootsmannetjes, eenoogkreeftjes, poelslakken, watermijten en een groene kikker. Aan het einde van de dag voerde een gids alle waarnemingen in op de website waterdiertjes.nl. Het aardige van deze website is dat aan alle waarnemingen op een bepaalde locatie ook een oordeel over de waterkwaliteit wordt gegeven. Bij onze sloot was dat een voldoende: een 6,1. De website heeft ook een optie om de waterdiertjes automatisch te laten determineren, net zoals ObsIdentify.

Tekst: Sacha Kuijs

Bronnen:
https://www.rivm.nl/burgerwetenschap;
https://citizenscience.nl/; https://www.clo.nl/indicatoren/nl062501-citizen-science-voor-natuur;
https://nioo.knaw.nl/nl/help-mee-met-citizen-science

HOE OVERWINTEREN SLAKKEN

Slakken zoeken in de herfst, als het kouder wordt, een beschutte plek onder bladeren, stenen of stukken hout. Je kan ze dan in grote groepen op zo’n beschutte plek vinden, Dat overwinteren doen ze als eitje, als jong slakje of in een volwassen stadium.

Een slak bestaat voor 80 procent uit water dus de kans op bevriezen in de winter is groot! Om dit te voorkomen, hebben ze iets bedacht. De tuin- segrijnen de wijngaardslak beschermt zich tegen bevriezen door de opening van hun huisje af te sluiten met een droog slijmlaagje, dit is een harde afsluiting van de schelp. Zo komen de weke delen niet in contact met de buitenwereld en kunnen ze ook niet gepakt worden door een prooidier want een slak is een lekker hapje voor sommige kevers en vogels!

Er zijn huisjesslakken zoals de wijngaardslak die antivries kunnen aanmaken om te overleven met vorst. Naaktslakken echter graven zich dan weer in om diep in de grond te overwinteren en zo bevriezing te voorkomen.
Slakken worden weer actief als de temperatuur omhooggaat en er meer vocht is want droogte en vorst houden ze op hun beschermde plek.

Slakken eten dode plantenresten en schimmels. Ze zijn belangrijk voor een gezonde bodem want ze versnellen de compostering.
Tuinslakken zijn erg nuttig in de tuin want ze eten voornamelijk dode plantendelen, algen en schimmels. Maar ze lusten ook graag de eitjes van naaktslakken.

En wist je dat een huisjesslak al compleet met miniatuurhuis op de rug uit het ei komt?

Tekst en foto’s Cisca Klarenberg

Naaktslak

Jonge huisjesslak

NATUURBRUGGEN IN ZUID-KENNEMERLAND

In het duingebied van Zuid-Kennemerland zijn de afgelopen jaren drie natuurbruggen (ecoducten) aangelegd: Zandpoort, Zeepoort en Duinpoort. De aanleg van de natuurbruggen vond plaats in het kader van het Meerjarenprogramma Ontsnippering (MJPO). Dit programma was gericht op het verbinden van versnipperde natuurgebieden, het versterken van ecosystemen en het vergroten van de biodiversiteit.

In 2013 werd de eerste natuurbrug Zandpoort (over de Zandvoortselaan) gerealiseerd. In 2017 opende natuurbrug Zeepoort (over de Zeeweg in Bloemendaal). Met het in gebruik nemen van de derde natuurbrug Duinpoort (over de spoorlijn Haarlem--Zandvoort) in juli 2018 is tussen het Noordzeekanaal en Langevelderslag in Noordwijk een aaneengesloten gebied ontstaan van 7300 hectare (circa 15.000 voetbalvelden).
Dieren zoals egels, konijnen, reeën, hagedissen, vlinders en kevers kunnen zich hierdoor veiliger verplaatsen. Ook krijgen ze meer mogelijkheden om voedsel, schuilplekken en geschikte partners te vinden. Daarnaast verspreiden planten zich doordat dieren zaden meenemen in hun vacht.

Er is speciale aandacht besteed aan de leeflaag op de bruggen. De toplaag is vermengd met maaisel en plag uit de omringende duinen.

Locaties van de natuurbruggen

De Zeepoort en de Duinpoort zijn alleen bereikbaar voor dieren. De Zandpoort (Zandvoortselaan) heeft ook een fiets-, wandel- en ruiterpad. Bij de Duinpoort (over het spoor) is een speciaal uitkijkpunt gebouwd, waarvandaan je een mooi uitzicht hebt over het duingebied.

Damherten
Een belangrijke ontwikkeling vond plaats bij natuurbrug Zandpoort (Zandvoortselaan). Een aantal jaar geleden leefden er veel meer damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen dan in Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Om te voorkomen dat deze grote populatie zich via de natuurbrug zou verplaatsen, werd er tijdelijk een hek op de brug geplaatst.
Na gezamenlijk populatiebeheer en de meest recente damhertentelling bleek dat de gewenste populatiestand aan beide zijden vrijwel was bereikt. Daarom werd het tijdelijke hek op 1 december 2025 verwijderd. Het populatiebeheer blijft echter noodzakelijk om te voorkomen dat het aantal damherten opnieuw te hoog wordt.
Er staat nog wel een veeraster van 1,20 meter hoog om de Schotse hooglanders van Koningshof binnen hun gebied te houden. Kleine dieren kunnen door het raster heen en reeën en damherten kunnen eroverheen springen.

De toekomst van de natuurbruggen
De natuurbruggen worden voortdurend gemonitord. Met wildcamera's, analyses en controles door boswachters wordt onderzocht hoe dieren de bruggen gebruiken en hoe damherten zich gedragen. De verwachting is niet dat damherten massaal zullen oversteken, omdat ze meestal in hun vertrouwde leefgebied blijven.

Kortom de natuurbruggen spelen een belangrijke rol in het verbinden en versterken van de natuur in Zuid-Kennemerland.
Tekst: Ikiena van der Sluis

Bronnen:
www.natuurmonumenten.nl
www.duinbehoud.nl
www.np-zuidkennemerland.nl
www.awd.waternet.nl

Natuurbrug Zeepoort
Foto: Hans Smits

Natuurbrug Duinpoort
Foto: Ikiena van der Sluis

Natuurbrug Zandpoort
Foto: Hans Smits

Natuurbrug Zandpoort (van bovenaf)
Foto: Hans Smits

AARDSTERREN

Menigeen zal er de deur voor uitgaan om op zoek te gaan naar dit leuke en schattige paddenstoeltje. Voor mij is dat sinds vorig jaar een ander verhaal. Ik hoef er de deur niet meer voor uit. Nou ja, nog wel de deur naar mijn tuintje. Tot mijn grote verbazing vond ik in de bloempot van de camelia opeens een paar bruine paddenstoelen. Ik schonk er verder geen aandacht aan. Een tijdje later keek ik weer en was totaal verrast dat mijn hele bloempot vol met aardsterretjes stond. Het waren er wel een stuk op vijftien! Wie vindt aardsterren nu niet een geweldige paddenstoel, het maakte me helemaal trots!

Als we teruggaan in de geschiedenis zien we dat de aardsterren al lange tijd een warm welkom hebben bij de mens. Ruim 300 jaar geleden werden de eerste afbeeldingen van aardsterren al gepubliceerd. Er werd onderzoek naar het geslacht gedaan en de aardsterren werden verdeeld in vier soorten. Totdat Carl Linnaeus de aardster tot één soort terugbracht. Enkele decennia later was de aardster weer in negen verschillende soorten bekend en ondergebracht in één eigen geslacht met de naam Geastrum.

De aardster komt over het algemeen in heel Nederland voor. Wij mogen van geluk spreken dat we langs de kust wonen. De meeste aardsterren groeien in de duinen, het waddengebied en Zuid-Limburg vanwege de kalkrijke grond. Er zijn uitzonderingen: een aantal leeft in de buurt van een eik of berk, met deze bomen heeft de aardster een samenwerkingsverband. De boom levert suiker aan de paddenstoel en de paddenstoel levert daar water en voedingszouten voor terug. De aardsterren die niet onder en met deze bomen samenleven, bestaan meer van voedingszouten uit de bodem en van dode planten- en dierenresten.
De groei begint onder of net iets boven de grond vanuit de zwamdraden. De aardster is een bolletje in de vorm van een tulpenbol of ui. Als de aardster groeit is de buitenste laag hard en op het moment dat de paddenstoel rijp is, zal de dikke laag splijten in een stervorm met verschillende slippen. Doordat de slippen omkrullen naar buiten en beneden, komt de aardster omhoog. Het zachte bolletje, het sporendoosje, is nu zichtbaar. Het sporendoosje bevat een mondje, een kleine opening om de sporen te kunnen verspreiden. Dit gebeurt als regendruppels op het doosje terecht komen en de stofwolkjes die dan vrijkomen bevatten de sporen. Deze sporen worden meegenomen door de wind, zodat ze verspreid worden. Als de sporen op een juiste plek terecht komen, op kalkrijke of humusrijke grond, zal de hele cyclus weer opnieuw beginnen en kunnen we weer genieten van nieuwe prachtige aardsterretjes.
Ik ben heel benieuwd of en wanneer ik weer van nieuwe aardsterren in mijn plantenpot mag gaan genieten!

Tekst en foto's: Sabina Larsen
Bron: De aardsterren van Nederland en België door Leo M. Jalink

Pot vol gekraagde aardsterren

Gekraagde aardster

Aardster volledig open

NOTENKRAKERS IN HET LAND

De notenkraker, ook wel Siberische of dunsnavelnotenkraker genoemd, is een wintergast die soms 'en masse' ons land bezoekt, we spreken dan van een invasie wat best zeldzaam is. Dit najaar was zo'n invasie en stonden alle vogelaars op scherp want het is een prachtige vogel en zo'n kans krijg je gemiddeld maar éénmaal in de tien jaar.

De notenkraker heeft ongeveer het formaat van een gaai en behoort tot de kraaiachtigen. Donkerbruin met flinke snavel, grote witte spikkels en een bruine pet. Opvallend is zijn witte stuit en, goed zichtbaar als hij vliegt, zijn witte band aan het uiteinde van zijn staart. Ze zijn geen mensen gewend en zien ons daardoor niet als bedreiging waardoor ze goed benaderbaar zijn. Ze schrikken dus ook niet van hordes telescopen en telelenzen die achter ze aan zitten. De notenkraker leeft normaal in delen van Scandinavië, Finland en Siberië en voedt zich voornamelijk met zaden van diverse naaldbomen zoals de Siberische den en de Alpenden. Ook hazelnoten staan met stip op zijn menu.

Dat hij vooral deze dennensoorten lust is opmerkelijk en wordt in diverse documenten ook wel een symbiotische samenwerking genoemd. De zaden van precies deze dennen zijn relatief zwaar waardoor ze niet door de wind verspreid kunnen worden. De notenkrakers leggen wintervoorraden aan en verstoppen de zaden op diverse plaatsen, vaak onder de grond, waarmee ze de dennen helpen met verspreiding van de zaden. Onderzoekers hebben gezien dat notenkrakers veel meer zaden verbergen dan ze nodig hebben om de winter door te komen. Ze blijken ook meesters te zijn in het terugvinden van de bergplaatsen, zelfs na meer dan een jaar nog!

Als er in hun leefgebied voedseltekort is, trekken ze Europa in. Ze eten ook hier de zaden van dennen en sparren maar voeden zich ook met insecten, zoals op de foto's te zien is. Daar is nog wel wat over te vertellen want de notenkraker weet precies hoe hij, in dit geval hoornaars, moet behandelen. Met zijn prooi in zijn snavel zoekt hij een grote tak of stronk die hij als werktafel gebruikt. Eerst verwijdert hij zorgvuldig de angel en vaak ook de poten en kop. Daarna doet hij zich tegoed aan de eiwitrijke romp.

Notenkraker

De notenkraker die ik in de Amsterdamse Waterleidingduinen spotte was solitair en had het nest van de Europese hoornaar in een abeel gevonden. Hij ving bij het nest gezeten een hoornaar en vloog naar zijn werktafel om z'n hapje te bereiden. Nadat hij het eetbare deel had verorberd ging hij eerst even 'nagenieten' in een boom in de buurt. Na een minuut of vijf zocht hij de abeel weer op voor het volgende hapje. Dit ritueel herhaalde zich meerdere malen tot grote vreugde van de flinke groep bewonderaars.

Tekst en foto's: Hans Smits

Notenkraker met hoornaar

Notenkraker met hoornaar

ONZE EXCURSIES EN ACTIVITEITEN

IVN Zuid-Kennemerland organiseert het hele jaar door verschillende activiteiten en excursies.

Denk bijvoorbeeld aan de Paddenstoelendag (zie de fotocollage op de achterpagina) of een strandexcursie op de Zuidpier in IJmuiden.

Ook voor december 2026 en het voorjaar 2027 staan er weer diverse activiteiten op de agenda. Zoals op 26 december aanstaande een winterwandeling door de Waterleidingduinen.

Voor aanmelden, meer informatie en bijzonderheden over onze excursies en andere activiteiten kijk op de website https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/natuuractiviteiten of scan bijgaande QR-code

Foto: Waterleidingduinen (IVN Zuid-Kennemerland)

Winter bij de Bokkedoorns foto: Hans Smits

WERKGROEPEN

Binnen de afdeling IVN Zuid-Kennemerland werken we met heel veel mensen samen om op verschillende manieren kennis en liefde over de natuur te verspreiden. Wanneer je zelf op zoek bent naar een mogelijkheid om je in te zetten, bekijk dan eens welke werkzaamheden bij je passen en met wie je contact kunt opnemen.

Voor meer informatie over de werkgroepen scan je deze QR-code of kijk op onze website: https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/werkgroepen/

Voor de werkgroep *Cursussen* is er momenteel een vacature.

Colofon

De Toorts nummer 129
november 2026
Herfst/Winter

Gastbijdragen van:
Marli Huikeshoven, John de Jonge, Simone Leensen en Ok Overbeek

Redactie:
Jany van Dijk, Marisca van der Eem, Cisca Klarenberg, Sacha Kuijs, Sabina Larsen, Hans Smits, Ikiena van der Sluis en Meins van der Wal.
De redactie heeft het recht om bijdragen te redigeren of te weigeren.

Druk:
Editoo Veenendaal (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk.

De volgende Toorts verschijnt in **maart 2027.**

Kopij graag uiterlijk
15 januari 2027
digitaal aanleveren via
ivnzk.toorts@gmail.com

PADDENSTOELENDAG

Fotografen Paddenstoelendag 4 oktober 2026
Jaco de Boer, Tineke de Bruijn, Anja Buursema,
Ellen Koomen, Gerard Scholten, Ikiena van der Sluis,
Hans Smits en Ellen Verwiel

ivn natuur educatie Zuid-Kennemerland